

Б. Множина

§ 88. Називний відмінок

У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькій, берегій, городи, директорій, заводи, класи, ліси, працівники, футляри*, але дрозді.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-н)**: *болгаріи, громадяни, кияни, львів'яни, селяни, татари, хазарі (хазяїні)*, але: *грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вілетні, герої, ковалі, обрії, купці, лікарі, пазурі (і пазури), секретарі, слов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі* (зрідка *вічі*), *плечі..*

Примітка 1. Іменники чол. роду з числівниками **два, три, чотири** мають закінчення **-и, -і (-ї)**: *два хлопці, три робітники, чотири слухачі*.

Примітка 2. В урочистому мовленні замість форми множини слова *брат — брати* вживають форму збірності *братья* (зрідка — *братове*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій, зрідка мішаній, групі) мають усі іменники середн. роду: *дена (від одно), містя, пера, стремена; прізвища, урвища; уміння, моря, обличчя, піддашия, поля, прислів'я, роздоріжся*.

Декілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини варіантні закінчення **-и** та **-а**: *вуси — вуса, ґрунти — заст. ґрунта* (збірне), *рукави — рукава, хліби — хліба* (збірне), але тільки *вісса*.

Примітка. Іменник *Господь* форми множини не має.

§ 89. Родовий відмінок

У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я**: *батьків, берегів, ватів, вольтів, героїв, грамів, дроздів, дощів, захисників, обріїв, метрів, омів, підписів, робітників, солдатів, слов'їв, степів, матів (множина *мати*) і татів (множина *тата*), школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв.*

Примітка. Невелика група іменників чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ватів (ват), кіловатів (кіловат), чоботів (чобіт)*, а також у сполученні з числівниками:

сто раз (і *разів*), але *днів сім, разів сто*; *чоловік сім і сім чоловік*, тобто “сім осіб”, але *сім чоловіків* — “сім осіб чоловічої статі”, *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси *-ин*, *-йн*: *болгáр, громадýн, селян, татáр*, але: *вірмéнів, грузíнів, осетíнів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на *-о*, *-е* та більшість на *-я* (переважно з попереднім м’яким подовженим приголосним *н*): *бажáнь, боліт, вагáнь, верховіть, весіль, відер, вікон, доліт, завдáнь, засідань, умінь, кіл, кілéць, коліс, місць, озéр, обліч, пальт, питáнь, піддáши, покликáнь, полóтен, прізвищ, роздоріж, сердéць* (і *серць*), *сіл, слів, сприйнáть, хúтер, яéць*, але: *морів, полів* (рідко *піль*) та ін.

Примітка. У разі збігу двох приголосних у кінці основи з нульовим закінченням між ними часто з’являються голосні *о* або *е*: *вікон, пáсом, сúкон; болітець, відер, вікóнець, гáсел, ден* (від *дно*), *кілець, озéрець* (*озерéць*), *рéбер*.

3. Закінчення *-ей* мають деякі іменники чол. роду: *гóстéй, кóней* і середн. роду: *очéй* (і *віч*), *плечéй* (і *пліч*), заст. *ушéй* (*уши*), перев. *вух*.

§ 90. Давальний відмінок

У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення *-ам* (у твердій і мішаній групах) і *-ям* (у м’якій групі): *батькáм, працівникáм, слухачáм, тракторáм, колінáм, містáм, прізвищам, сélam; обріям, лікарýм, шахтарýм, морýм, полям*; а також *дружáм, місцíм, морýм, обліччям, бажáнням, питáнням, піддáшиям, роздоріжсям, узвíшиям*.

§ 91. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають омонімічну форму або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники — назви істот мають закінчення, омонімічне з родовим відмінком множини: *вчителíв, герóїв, кравцíв, лікарíв, оленíв, працівникíв, хрущиíв* (але: *піти в гвардійцí, перейтí в робітникý*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волíв* (і *волíй*), *кóней* (і *кóні*), *поросýток* (і *поросýтка*).

2. Усі іменники — назви неістот мають форму, омонімічну з називним відмінком множини: *берегí, тракторí; вантажí, олівцí; містá, сéлица; морý, обліччя, поля, узвíшия*.

§ 92. Орудний відмінок

В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми.**

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій, зрідка в мішаній, групі) мають іменники чол. і середн. роду: *берегами, працівниками, товаришами, тракторами; вухами, містами, прізвищами, селами, явищами; ковалями, лікарями, шахтарями; знаряддями, місцями, обличчями, полями, роздоріжсями, узвішиями.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. і середн. роду: *гостями (й гістими), кіньми (й кінями), чобітмій (й чоботями, чоботами); колінми (й колінами), колесами (й колісими), крилами (й крильмій).*

Примітка. Іменники середн. роду *око, плеché* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има: очима, плечима.**

§ 93. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на дубах, на працівниках, у горизонтах, в озерах, у календарях, по лісах, при берегах, при столах, у селищах; на учителях, на шахтарях, на чоботах (чоботях), на місцях, на обличчях, на роздоріжсях, на узвішиях, по будинках, по гаях, по обріях, по містах, по селах.*

§ 94. Кличний відмінок

У клічному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, омонімічну з називним: *брати, працівники; діячі, товариши; обрії, учителі, лікарі; моря, поля, села;* у поетичному та урочистому мовленні використовують форми на зразок *братове, сватове.*

III відміна

§ 95. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-i**: *Бéршадi, ванíлi, гáлузi, герáнi, гíдностi, кróвi, любóбvi, мóцi, незалéжностi, нéхворощи, нóчi, Оболóni, óсенi, óсi, пóдорожсi, приязнi, рéчи, Рýсi, sóлi, стáлi, сúмiши, тíнi, Úманi, фáльши, фланéлi, хорóбростi.*

Іменники на **-ть** після приголосного, а також слова *кров, любóв, осíнь, сíль, Русь, Білорúсь* у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**: *гíдностi, незалéжностi, ráдости, смéрти, чéсти, хорóбростi; кróви, любóви, осени, sóли, Рýсý, Білорúси.*

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височíнь, глибочíнь, далечíнь, широчíнь*, крім знахідного та орудного, зрідка вживані; їх замінюють відповідні словоформи із суфіксом **-ин(a)**: *височина, глибочина, широчина.*

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

1) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **r**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *Бéршадdю, ванíллю, височínnю, вíссю, гáлуzzю, герánnю, мíddю, мíцю, níчю, Оболónnю, пóдорожжю, Рýссю, сíллю, сúмíшию, тínnю, Úманню.*

2) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**b, p, v, m, ф**), а також на **r, щ**, то подовження не відбувається: *вéрф'ю, гídnistю, жóвчю, kíновар'ю, кróv'ю, любóv'ю, mátr'ю, незалéжністю, нéхворошию, Óб'ю, приязню, ráдистю, якістю.*

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-i**: у *Бéршадi, при свідбомостi, у гáлузi, у дóповідi, на óсi, у пóдорожсi, на Оболóni, у ráдостi, у sóлi, на Рýсi, у tíni, в Úманi.*

5. У клічному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-e**: *любóве, нóче, ráдосте, смерте, Úмане.*

§ 96. Множина

1. У називному, знахідному та клічному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісмі, осі, тіні; ночі, підорожсі, суміші.*

2. У родовому відмінку множини вживаємо закінчення **-ей**: *відомостей, відповідей, вістей, галузей, гераней, діоповідей, областей, осей, тіней; ночей, підорожсей, сумішей.*

3. У давальному відмінку множини вживаємо закінчення **-ям** (після шиплячого — **-ам**): *відповідям, вістям, гераням, осям, тіням; начам, підорожзам, сумішам.*

4. В орудному відмінку множини вживаємо закінчення **-ями** (після шиплячого — **-ами**): *відповідями, вістями, геранями, костями (рідко кістмы), осями; начами, підорожсами, сумішами.*

5. У місцевому відмінку множини вживаємо закінчення **-ях** (після шиплячого — **-ах**): *у відповідях, у вістях, на геранях, на осях, у тінях; по начах, у підорожсах, у сумішах.*

§ 97. Відмінювання слова МÁТИ

	ОДНИНА	МНОЖИНА
Н.	<i>mátm-i</i> (<i>рідко — ip</i>)	<i>mátm-mat-ep-i</i>
Р.	<i>mátm-ep-i</i>	<i>mat-ep-iv</i>
Д.	<i>mátm-ep-i</i>	<i>mat-ep-ým</i>
Зн.	<i>mátm-ip</i>	<i>mat-ep-ív</i>
Ор.	<i>mátm-ip'-yu</i>	<i>mat-ep-ými</i>
М.	<i>... mátm-ep-i</i>	<i>... mat-ep-ýx</i>
Кл.	<i>mátm-i</i>	<i>mat-ep-i</i>

IV відміна

§ 98. Однина

1. У називному, знахідному та клічному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого — **-а**): *галченя, голуб'я, гуся, дитя, козеня; коліщя, курчя, лоша; im'я, плéм'я; вýм'я, cím'я, tím'я.*

2. У родовому відмінку однини вживаємо форми на **-ят-и** (після шиплячого — **-ат-и**) та **-ен-і**: *галченяти, голуб'яти, гусяти, дитяти, козеняти; курчати, лошати, коліщати; імені (ім'я), плéмені (плéм'я); вýмені (вýм'я), сíмені (сíм'я), тíмені (тíм'я).*

3. У давальному відмінку однини вживаємо форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і**: *галченяти, гусяти, дитяти, козеняти; курчати, лошати; імені, плéмені; вýмені (вýм'ю), сíмені (сíм'ю), тíмені (тíм'ю).*

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого — **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають варіантні форми на **-ен, -ем** і **-ям**: *галченям, гусям; дитям, козеням; курчам, лошам; іменем (ім'ям), плéменем (плéм'ям), вýменем (вýм'ям), сíменем (сíм'ям), тíменем (тíм'ям).*

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого — **-ат-і**) та **-ен-і**: *на галченяти; на курчати; в імені, у плéмені; іменники вýм'я сíм'я, тíм'я мають варіантні форми: на вýмені (вýм'ї), на тíмені (тíм'ї), на сíмені (сíм'ї); по вýмені (вýм'ю), по сíмені (сíм'ю), тíмені (тíм'ю).*

6. У клічному відмінку деякі іменники мають закінчення **-е**: *імене, плéмене.*

§ 99. Множина

1. У називному та клічному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого — **-ат-а**) та **-ен-а**: *гусята, телята; курчата, лошата; імена, племена, але вýм'я, сíм'я, тíм'я* (ці іменники в множині відмінююмо як іменники другої відміни).

2. У родовому відмінку множини іменники четвертої відміни мають нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого — **-ат**) і **-ен**: *гусят, телят; курчат, лошат; імен, племен, але: вýм'їв, сíм'їв, тíм'їв.*

3. У давальному відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ам** (після шиплячого — **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гусятам, телятам; курчатам, лошатам; іменам, племенам, але: вýм'ям, сíм'ям, тíм'ям.*

4. У західному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліщата; імена, племена; вýм'я, тíм'я, сíм'я;* з родовим відмінком (для назв людей): *дівчат, хлоп'ята;* або обидві форми (для назв тварин): *гусят і гусята; курчат і курчата, ягнят і ягњата.*

5. В орудному відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ами** (після шиплячого — **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гусятами, ягњатами; курчатами, лошатами; іменами, племенами, але: вýм'ями, тíм'ями, сíм'ями.*

6. У місцевому відмінку множини вживаємо форму на **-ят-ах** (після шиплячого — **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гусятах, на ягњатах; на курчатах, на лошатах; в іменах, у племенах, але: у вýм'ях, у сíм'ях, на тíм'ях.*

§ 100. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини

1. У називному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-и**: *в'язи, гуси, діти, джайнси, збояни, канікули, кросівки, кури, люди, ночви, окуляри, сани, сіни, Суми, сходи, фінанси, Чернівці, штані*.

Примітка. Деякі іменники, зокрема *гуси, діти, кури, люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска, дитина, курка, людина*;

2) закінчення **-і** (після голосного — **-ї**): *гірдощі, граблі, двері, дріжджі, коноплі, ножиці, помії, радощі, хітрощі*;

3) закінчення **-а** (зрідка — **-я**): *віла, ворота, дрови, ясла, ясна, вінця*.

2. У родовому відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ей**: *гробеї, гусеї, двереї, куреї, людеї, санеї, сінеї*;

2) закінчення **-ів**: *в'язів, граблів* (і *грабель*), *джайнсів, дріжджів, кліщів, окулярів, сходів, фінансів, хітрощів, Чернівців*;

3) нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збоян, канікул, конопель, лещат, ножиць, ночобів (ночв), Сум, ясіл, ясен*.

3. У давальному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *веселощам, вілам, воротам* (і *воротям*), *в'язам, ночвам, радощам, Сумам, сходам, фінансам, штанам* (і *штаням*), *яслам*.

Винятки: *гусям, дітям, людям, курям, саням, сіням*;

2) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцям, граблям, дверям, ножицям, поміям, Чернівцям*.

4. У знахідному відмінку вживаємо форми:

1) одинакові з називним відмінком: *віла, вінця, граблі, коноплі, окуляри, сани, фінанси, ясла*;

2) одинакові з родовим відмінком (для назв людей): *дітей, людій*;

3) обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусей і гуси, курей і кури*.

5. В орудному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *вілами, ночвами, Сумами, сходами, фінансами; веселощами, радощами*;

2) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцями, граблями, коноплями, ножицями, поміями, Чернівцями*;

3) закінчення **-ми**: *ворітъмі* (і *воротами*), *грішми* (і *грошіма*), *гусьмі*, *двермі* (і *дверима*), *дітьми*, *курмі*, *людьмі*, *саньмі* (і *санями*), *сіньми*, *штаньмі* (і *штанами*, рідше — *штанями*).

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаємо закінчення **-ах**, **-ях**: *на вілах*, *у джінсах*, *на воротах* (рідше — *воротях*), *на канікулах*, *на нόжицях*, *у нόчвах*, *у Сумах*, *на фінансах*, *на штанах* (рідше — *на штанях*), *у яслах*; *на граблях*, *у дверях*, *у поміях*, *у Чернівцях*.

ПРИКМЕТНИК

За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділено на дві групи — тверду й м'яку.

§ 101. Тверда група прикметників

До твердої групи належать:

1) якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *бóсий*, *бурхлíвий*, *велíчний*, *весéлій*, *весnáйний*, *відвáжний*, *відповíдний*, *гíркий*, *глухíй*, *довíчний*, *житóмирський*, *замóжний*, *західний*, *кніжский*, *майстérний*, *мódний*, *молодíй*, *навчáльний*, *незалéжний*, *нагíрний*, *нарóдний*, *новíй*, *пittóмий*, *поперéчний*, *потóчний*, *постmodéрний*, *працьovýтий*, *продáжний*, *рідний*, *свіжíй*, *семирíчний*, *сíзíй*, *сíрий*, *сліpíй*, *стáрий*, *схíдний*, *твóрчíй*, *телéчíй*, *тогобíчníй*, *тотóжníй*, *тугíй*, *тymúчíй*, *хорóбriй*, *чýстíй*, *чотирикутníй*, *чудóвíй*, *шляхéтníй*, *щасlívíй*;

2) присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа — **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андрíв*, *бáтьків*, *Гáлин*, *діdів*, *доччíн*, *Ігорíв*, *Марíїн*, *нéнин*, *няньчин*, *шевцíв*;

3) усі короткі форми прикметників: *варт*, *вýнен*, *гóден*, *згóден*, *готóв*, *жíв*, *здорóв*, *зéлен*, *лáден*, *пéвен*, *пóвен*, *повýнен*, *прав*, *рад*, *ясен*.

§ 102. М'яка група прикметників

До м'якої групи належать:

1) відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-и-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-й** (після голосного — **-їй**): *бúdníй*, *вéрхníй*, *вечíрníй*, *всесvítníй* (*кругосvítníй*), *горóдñíй*, *дávníй* (*недávníй*), *дорóжñíй* (*подорóжñíй*), *досvítñíй*, *достáтñíй*, *дрóжñíй* (але *дрóжñíй* — з іншим значенням), *жýтñíй*, *зádníй*, *замéжня*,

крайній, кутній, літній (повнолітній), майбутній, могутній, м'ясний, незабутній, новітній, обідній (пообідній), освітній, осінній, останній, передній, пізній, порожній, присутній (відсутній, посутній), путній, ранній, самобутній, самотній (але самітний), середній (посередній), спідній, сторонній, сусідній, хатній, художній тощо;

2) усі прикметники на -жній, -шній, що походять від прислівників: близький, внутрішній, вчорашній, давнішній, домашній, звітрашній, зовнішній, колишній, нинішній, поздовжній, ранішній, справжній, сьогоднішній, теперішній, торішній (але цьогорічний), тутешній та ін.; також прийдешній, сінешній тощо;

3) відносні прикметники з основою на -й: безкрайній, довговічний, короткошній; відносні прикметники з відтінком присвійності: братній, орлій, а також якісний прикметник синій.

§ 103. Зразки відмінювання прикметників

Однина

ТВЕРДА ГРУПА

Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід
Н. гáрн-ий	гáрн-е	гáрн-а
Р. гáрн-ого	гáрн-ого	гáрн-ої
Д. гáрн-ому	гáрн-ому	гáрн-ий
Зн. = Н. або Р.	гáрн-е	гáрн-у
Ор. гáрн-им	гáрн-им	гáрн-ою
М. ... гáрн-ому(-им)	... гáрн-ому(-им)	... гáрн-ий
Н. бráтів	брáтов-е	брáтов-а
Р. бráтов-ого	брáтов-ого	брáтов-ої
Д. бráтов-ому	брáтов-ому	брáтов-ий
Зн. = Н. або Р.	брáтов-е	брáтов-у
Ор. бráтов-им	брáтов-им	брáтов-ою
М. ... бráтов-ому (-им)	... бráтов-ому (-им)	... бráтов-ий

М'ЯКА ГРУПА

Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід
---------------	--------------	-------------

Н.	<i>сýн-ій</i>	<i>сýн-€</i>	<i>сýн-я</i>
Р.	<i>сýнь-ого</i>	<i>сýнь-ого</i>	<i>сýнь-ої</i>
Д.	<i>сýнь-ому</i>	<i>сýнь-ому</i>	<i>сýн-ій</i>
Зн.	= Н. або Р.	<i>сýн-€</i>	<i>сýн-ю</i>
Ор.	<i>сýн-ім</i>	<i>сýн-ім</i>	<i>сýнь-ою</i>
М.	... <i>сýнь-ому</i> (<i>сýн-ім</i>)	... <i>сýнь-ому</i> (<i>сýн-ім</i>)	... <i>сýн-ій</i>

Н.	<i>безкrá-ій</i>	<i>безкrá-€</i>	<i>безкrá-я</i>
Р.	<i>безкráй-ого</i>	<i>безкráй-ого</i>	<i>безкráй-ої</i>
Д.	<i>безкráй-ому</i>	<i>безкráй-ому</i>	<i>безкrá-ій</i>
Зн.	= Н. або Р.	<i>безкrá-€</i>	<i>безкrá-ю</i>
Ор.	<i>безкrá-ім</i>	<i>безкrá-ім</i>	<i>безкráй-ою</i>
М.	... <i>безкráй-ому</i> (<i>безкrá-ім</i>)	... <i>безкráй-ому</i> (<i>безкrá-ім</i>)	... <i>безкrá-ій</i>

Множина

ТВЕРДА ГРУПА		М'ЯКА ГРУПА	
Н.	<i>гáрн-i</i>	<i>брáтов-i</i>	<i>сýн-i</i>
Р.	<i>гáрн-ix</i>	<i>брáтов-ix</i>	<i>сýн-ix</i>
Д.	<i>гáрн-im</i>	<i>брáтов-im</i>	<i>сýн-im</i>
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	<i>гáрн-ими</i>	<i>брáтов-ими</i>	<i>сýн-ими</i>
М.	... <i>гáрн-ix</i>	<i>брáтов-ix</i>	... <i>сýн-ix</i>

Примітка 1. Іменники прикметникового походження будівнічий, лóтний (місяць), подорóжній і подібні відмінюємо як прикметники: до будівнічого, будівнічі, з будівнічими; лóтого, у лóтому. Пор.: Сьогодні п'яте лóтого й П'ятої лóтого 2018 рóку.

Примітка 2. Прикметники, складені з -лицій: білолíцій, блідолíцій, круглоголíцій, повнолíцій тощо відмінюємо так:

Одніна

Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід
---------------	--------------	-------------

Н.	<i>білоліц-ий</i>	<i>білоліц-е</i>	<i>білоліц-я</i>
Р.	<i>білоліць-ого</i>	<i>білоліць-ого</i>	<i>білоліць-ої</i>
Д.	<i>білоліць-ому</i>	<i>білоліць-ому</i>	<i>білоліць-ий</i>
Зн.	= Н. або Р.	<i>білоліц-е</i>	<i>білоліц-ю</i>
Ор.	<i>білоліц-им</i>	<i>білоліц-им</i>	<i>білоліць-ою</i>
М.	... <i>білоліць-ому</i> (<i>білоліц-им</i>)	... <i>білоліць-ому</i> (<i>білоліц-им</i>)	... <i>білоліц-ий</i>

МНОЖИНА

Н.	<i>білоліц-і</i>	Зн.	= Н. або Р.
Р.	<i>білоліц-их</i>	Ор.	<i>білоліц-ими</i>
Д.	<i>білоліц-им</i>	М.	... <i>білоліц-их</i>

§ 104. Ступенювання прикметників

Вищий ступінь прикметників

1. Вищий ступінь порівняння прикметників утворюємо додаванням:

1) суфікса *-іш-* або *-ш-* до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий*, *повн-іш-ий*, *син-іш-ий*, *дешев-ш-ий*, *солід-ш-ий*;

2) слів *більш*, *менш* до звичайної форми якісного прикметника (рідше): *більш вдалий*, *більш глибокий*, *менш вередливий*.

Найвищий ступінь прикметників

2. Найвищий ступінь порівняння прикметників утворюємо додаванням:

1) префікса *най-* до форми вищого ступеня: *найбільший*, *найкрайча*, *найменше*;

2) слів *найбільш*, *найменш* до звичайної форми якісного прикметника (рідше): *найбільш зручний*, *найбільш стійка*, *найменш приемне*.

Для посилення ознаки вживаємо при формах найвищого ступеня прикметників частки *що* і *як*; пишемо їх із прикметниками разом: *щонайсильніший*, *якнайбільший*, *якнайшивідший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 105. Відмінювання кількісних числівників

1. Числівник *один*, *одне* (*одно*), *одна* відмінююмо так:

Однина		Множина	
	Чол. і середн. рід	Жіночий рід	
Н.	один, одне (рідше — однó)	одна	одні
Р.	одного	однієї (рідше — однóї)	одніх
Д.	одному	одній	однім
Зн.	= Н. або Р. одне (однó)	одну	= Н. або Р.
Ор.	одним	однією (рідше — однóю)	одніми
М.	... одному (однім)	... одній	... одніх

Примітка. У займенниках один до óдного, один óдному, один з óдним і под. наголос у слові óдного, óдному, óдній і т. ін. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінююємо так:

Н.	два	две	три	четири
Р.	двох		трьох	четирьох
Д.	двом		трьом	четирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	четирма
М.	... двох		... трьох	... чотирьох
Н.	п'ять		шість	сім
Р.	п'яти, п'ятьох		шесті, шістьох	семі, сімох
Д.	п'яти, п'ятьом		шесті, шістьом	семі, сімом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох	сім або сімох	вісім, вісімом
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістъма, шістьома	съома, сімома	вісімма, вісімома
М.	... п'яти, п'ятьох	... шесті, шістьох	... семі, сімох	... восьмі, вісімомах
Н.	вісім			
Р.				восьмі, вісімомах
Д.				восьмі, вісімом, вісім або вісімомах
Зн.				вісімма, вісімома
Ор.				... восьмі, вісімомах
М.				

3. Як п'ять або шість відмінююємо числівники дéв'ять, дéсять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять.

4. Складні числівники п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят відмінююємо за таким зразком:

Н. п'ятдесят

- Р. *n'ятдесятý, n'ятдесятъóх*
 Д. *n'ятдесятý, n'ятдесятъóм*
 Зн. *n'ятдесят або n'ятдесятъóх*
 Ор. *n'ятдесятъмá, n'ятдесятъомá*
 М. ... *n'ятдесятý, ... n'ятдесятъóх*

5. Складні числівники *двістi, трйста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінююємо за такими зразками:

Н.	<i>двістi</i>	<i>n'ятсот</i>
Р.	<i>двохсот</i>	<i>n'ятисот</i>
Д.	<i>дволстам</i>	<i>n'ятыстам</i>
Зн.	<i>двістi</i>	<i>n'ятсот</i>
Ор.	<i>дволастами</i>	<i>n'ятьластами, n'ятыомастами</i>
М.	... <i>двохстах</i>	... <i>n'ятыстах</i>

6. У складених кількісних числівниках відмінюємо всі частини: з *чотирьохсот* *сімдесят* *восьмí тýсяч шестисот* *п'ятдесят* *дев'ятí* (гривень).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках мають закінчення *-а*: *сорока, дев'яноста, ста*.

8. Збірні числівники *двóе, обóе, трóе* в непрямих відмінках мають форми від *два, обá* (давня форма), *три*: *двох, двом..., обóх, обóм..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обíдва (обíдvi)* має в непрямих відмінках такі форми: *обóх, обóм, обомá, на обóх*.

10. Збірні числівники *чéтверо, п'ятеро, шéстеро, сéмеро, восьмеро, дéв'ятеро, дéсятеро, одинáдцятеро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьох, чотирьом..., п'ятьох, п'ятьом..., шістьох, шістьом... і т. д.*

11. Числові назви *тýсяча, мільйон, мільярд* відмінюємо як іменники відповідних відмін.

12. Неозначенено-кількісні числівники *кільканáдцять, кількадесят* відмінюємо як числівник *п'ять*: *кільканадцятí* й *кільканадцятьох, кількадесятьмá* й *кількадесятьомá*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 106. Відмінювання порядкових числівників

1. Числівники, що мають закінчення *-ий*, відмінюємо як прикметники твердої групи: *перший (néриша, néрише), другий, четвérтий, п'ятий, шóстий,*

сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий..., двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятій, шістдесятій, сімдесятій, вісімдесятій, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий, чотирьохсотий, п'ятисотий..., тисячний, двохтисячний, трьохтисячний, чотирьохтисячний, п'ятитисячний..., мільйонний, двохмільйонний, трьохмільйонний, чотирьохмільйонний, п'ятимільйонний...; числівник третій (*третя, третє*) відмінюємо як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінювана остання частина: *вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого, тисяча дев'ятсот дев'яносто першого (року), у тисяча сімсот вісімдесят дев'ятому (році), у дві тисячі вісімнадцятому (році)*.

Порядкові числівники на письмі передаємо переважно словами: *шостий поверх, перше березня*. Якщо порядковий числівник передано цифрою, то після неї кінцеву частину порядкового слова пишемо з дефісом, напр.: *5-й поверх, на 36-му кілометрі, після 7-ї години* (але при позначенні дат, сторінок видання, а також після римських цифр закінчення не пишемо: *1 січня 2000 року, 120 сторінка, I тисячоліття, XXI століття*).

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 107. Відмінювання дробових числівників

1. Дробові числівники читаємо так: $\frac{1}{2}$ — однá другá, $\frac{1}{3}$ — однá третя, $\frac{1}{4}$ — однá четвéрта, $\frac{5}{2}$ — п'ять других, $\frac{2}{3}$ — дві третіх, $\frac{3}{4}$ — три четвéртих, $\frac{4}{3}$ — чотири третіх, $\frac{3}{5}$ — три п'ятьих, $\frac{2}{7}$ — дві сьомих, $\frac{9}{10}$ — дів'ять десятих.

Відмінюємо їх як звичайні числівники: *двою третім, трьома п'ятьими; діліти на одну двадцяту*.

Половина ($\frac{1}{2}$), *третина* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) відмінюються як іменники.

2. Числівники *півтора* (відра, кілогráма, кіломéтра), *півтори* (тисячі, гривні), *півтораста* невідмінювані.

ЗАЙМЕННИК

§ 108. Особові займенники

Відмінювання особових займенників

Одніна**Множина**

Н.	<i>я</i>	<i>ти</i>	<i>ми</i>	<i>ви</i>
Р.	<i>менé (до мéне)</i>	<i>тебé (до тéбе)</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>
Д.	<i>менí</i>	<i>тобí</i>	<i>нам</i>	<i>вам</i>
Зн.	<i>менé (на мéне)</i>	<i>тебé (на тéбе)</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>
Ор.	<i>мною</i>	<i>тобою</i>	<i>нáми</i>	<i>вáми</i>
М.	<i>... менí</i>	<i>... тобí</i>	<i>... нас</i>	<i>... вас</i>

Одніна**Множина**

Н.	<i>він вонó</i>	<i>вонá</i>	<i>вонí</i>
Р.	<i>йогó (до ньóго)</i>	<i>ї́ (до нéї)</i>	<i>їх (до них)</i>
Д.	<i>йомú</i>	<i>її</i>	<i>їм</i>
Зн.	<i>йогó (на ньóго)</i>	<i>ї́ (на нéї)</i>	<i>їх (на них)</i>
Ор.	<i>ним</i>	<i>нейо</i>	<i>нýми</i>
М.	<i>... ньóму (ním)</i>	<i>... нíї</i>	<i>... них</i>

Форми займенника третьої особи (*він*, *вонá*, *вонó*, *вонí*) після прийменників уживаємо з приставним *н*: *до ньóго*, *на нéї*, *з них*. Орудний відмінок має форму з *н* і без прийменника: *ним*, *нейо*, *нýми*.

§ 109. Зворотний займенник**Відмінювання зворотного займенника**

Н.	—	З.	<i>себé (на сéбе)</i>
Р.	<i>себé (до сéбе)</i>	О.	<i>собóю</i>
Д.	<i>собí</i>	М.	<i>... собí</i>

§ 110. Присвійні займенники**Відмінювання присвійних займенників****Одніна****Множина**

Чол. і середн.рід		Жіночий рід	
Н.	<i>мій</i> <i>моє́</i>	<i>мо́я</i>	<i>мо́ї</i>
Р.	<i>мо́го</i>	<i>мо́єї</i>	<i>мо́їх</i>
Д.	<i>мо́єму</i>	<i>мо́їй</i>	<i>мо́їм</i>
Зн.	= Н. або Р. <i>моє́</i>	<i>мо́ю</i>	<i>мо́їх</i>
Ор.	<i>мо́їм</i>	<i>мо́єю</i>	<i>мо́їми</i>
М.	... <i>мо́єму</i> (<i>мо́їй</i>)	... <i>мо́їй</i>	... <i>мо́їх</i>

Так само відмінююмо займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінююмо як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюємо як прикметник м'якої групи.

§ 111. Вказівні займенники

Відмінювання вказівних займенників

Одніна		Множина	
	Чол. і середн.рід	Жіночий рід	
Н.	<i>той</i> <i>те</i>	<i>та</i>	<i>ти</i>
Р.	<i>того</i>	<i>тієї</i> (<i>рідко — тóї</i>)	<i>тих</i>
Д.	<i>тому</i>	<i>тій</i>	<i>тим</i>
Зн.	= Н. або Р. <i>те</i>	<i>ту</i>	= Н. або Р.
Оп.	<i>тим</i>	<i>тією</i> (<i>рідко — тóю</i>)	<i>тýми</i>
М.	... <i>тому</i> (<i>тим</i>)	... <i>тій</i>	... <i>тих</i>

Так само відмінююємо займенник *ото́й*.

Н.	<i>цей</i>	<i>це</i>	<i>ци</i>	<i>ци</i>
Р.	<i>цього</i>		<i>циєї</i>	<i>цих</i>
Д.	<i>цьому</i>		<i>ций</i>	<i>цим</i>
Зн.	= Н. або Р. <i>це</i>		<i>ци</i>	= Н. або Р.
Ор.	<i>цим</i>		<i>циєю</i>	<i>цими</i>
М.	... <i>цьому (цим)</i>		... <i>ций</i>	... <i>цих</i>

Так само відмінюємо *оцей* та рідковживаний варіант *сей*.

§ 112. Питальні займенники

Відмінювання питальних займенників

Н.	<i>хто</i>	<i>що</i>
Р.	<i>кого́</i>	<i>чого́</i>
Д.	<i>кому́</i>	<i>чому́</i>
Зн.	<i>кого́</i>	<i>що</i>
Ор.	<i>ким</i>	<i>чим</i>
М.	... <i>кому (кім)</i>	... <i>чому (чім)</i>

Одніна

Множина

Чол. і середн. рід		Жіночий рід
Н.	<i>чий чиє́</i>	<i>чий</i>
Р.	<i>чийого</i>	<i>чиєї</i>
Д.	<i>чийому (чиєму)</i>	<i>чий</i>
Зн.	= Н. або Р. <i>чиє́</i>	<i>чию</i>
Ор.	<i>чиїм</i>	<i>чиєю</i>
М.	... <i>чийому (чиєму, ... чий</i> <i>чиїм)</i>	... <i>чий</i>

Займенники який, котрий відмінюють як прикметники твердої групи.

§ 113. Означальні займенники

Відмінювання означальних займенників

Одніна

Множина

Чол. і середн. рід		Жіночий рід
Н.	<i>весь (увесь, ввесь) все (усé)</i>	<i>вся (усá)</i>
Р.	<i>всього́ (усього́)</i>	<i>всієї (усіеї)</i>
Д.	<i>всьому́ (усьому́)</i>	<i>всій (усій)</i>
Зн.	= Н. або Р. <i>все (усé)</i>	<i>всю (усó)</i>
Ор.	<i>всім (усíм)</i>	<i>всією (усіею)</i>
М.	... <i>всьому (всім)</i> ... <i>усьому (усім)</i>	... <i>всій (усій)</i>

Примітка 1. У всіх відмінках у й в чергуються за загальним правилом (див. § 23).

Займенники *кóжен* (*кóжний*), *всáкий*, *всíлякий*, *самýй* і *сáмий* (напр.: *самýй хлíб*, але *той сáмий*), *сам* (*самá*, *самí*) відмінююємо як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до мéне*, *до тéбе*, *на сéбе*, *з ньóго*, *у нéї*, *блíя кóго* (*кóгосъ*), *від тóго*, *від чóго* (*чóгосъ*), *у цьóго*, *з усьóго*, *на тóму*, *при цьóму*, *в чóму* (*чóмусъ*), *в усьóму*.

Але коли прийменник поєднується не з займенником, а з іншою частиною мови, від якої цей займенник залежить, то наголос не змінюється: *до його хáти*, *до її дóму*.

§ 114. Складні займенники (неозначені й заперечні)

Відмінювання складних займенників

Займенники, до складу яких входять частки *аби-*, *де-*, *ні-*, *-ся*, *-небудь*, відмінююмо так:

Абýхто, *абýкого*, *абý в кóго*, *абýкому*, *абýким*, *абý з ким*, *абý на кóму* (*i* *абý на кім*).

Абýякий, *абýякого*, *абýякому*, *абýяким*, *абý з якýм*, *абý на якóму* (*i* *абý на якýм*).

Дéхто, *дéкого*, *дéкому*, *дé з ким*, *дé на кóму* (*i* *дé на кім*), *на дéкому*.

Дéякий, *дéякого*, *дéяким*, *на дéяких* (*i* *дé на якýх*).

Котрýйсь, *котрóгось*, *котрóмусь*, *котрýмсь*, *на котрóмусь*.

Нíхтó, *нíкóго*, *нíкóму*, *нíкýм*, *нí з кýм*, *нí на кóму* (*i* *нí на кíм*).

Нíякий, *нíякого*, *нíякому*, *нíяким*, *нí на якому* (*i* *нí на якíм*).

Хто-нéбудь, *когó-нéбудь*, *комý-нéбудь*, *ким-нéбудь*, *на кóму-нéбудь*.

Хтось, *когóсь*, *комýсь*, *кимсь* (*i* *кýмось*), *у кóмусь*.

Чийсь, *чийóгось*, *чийóмусь* (*i* *чиéмусь*), *чиймсь* (*i* *чиíмось*), *на чийóмусь* (*i* *на чиéмусь*, *чиймсь*, *чиíмось*).

Що-бúдь, *чогó-бúдь*, *чомý-бúдь*, *чим-бúдь*, *на чóму-бúдь* (*i* *на чíм-бúдь*).

Що-нéбудь, *чогó-нéбудь*, *чомý-нéбудь*, *чим-нéбудь*, *на чóму-нéбудь* (*i* *на чíм-нéбудь*).

Щось, *чогóсь*, *чомýсь*, *чимсь* (*i* *чиíмось*), *на чóмусь* (*i* *на чíмсь*, *чиíмось*).

Примітка. Числові займенники *дéкíлька*, *кíлька*, *скíльки*, *стíльки* відмінююмо як числівник два: *дéкíлькóх*, *дéкíлькóм*, *дéкíлькомá*; *багáто* відмінююмо так: *багáто*, *багатýох*, *багатýом*, *багатýмáй* *багатýомá*.

ДІЄСЛОВО

§ 115. Дійсний спосіб

Теперішній час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

Одніна

Множина

1 ос. *iд-у кол-ю чу-ю*

iд-емо кól-emo чу-emo

2 ос. *iд-éши кól-еши чу-ши*

iд-етé кól-ете чу-сте

3 ос. *iд-é кól-е чу-е*

iд-уть кól-ютъ чу-ютъ

II дієвідміна

Одніна

Множина

1 ос. *робл-ю бáч-у гó-ю*

роб-имо бáч-имо гó-имо

2 ос. *рób-ии бáч-ии гó-ии*

роб-ите бáч-ите гó-ите

3 ос. *роб-ить бáч-ить гó-ить*

робл-ять бáч-ать гó-ять

За такими зразками відмінююмо й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідміни

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду) дієслова поділено на дві дієвідміни: **першу** й **другу**. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До **першої** дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -еш (-еш), -е (-е), -емо (-емо), -ете (-ете), -уть (-ютъ).

До **другої** дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -иш (-иш), -ить (-ить), -имо (-имо), -ите (-ите), -ать (-яТЬ).

3. Визначаючи особові закінчення дієслів, потрібно враховувати те, що:

1) дієслова, які мають в інфінітиві основу на -и, -í (-ї) або на -а (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до **другої** дієвідміни:

бáчи-ти бáч-у бáч-ать

варí-ти вар-ю вár-ять

дої́ти до-ю́ до-я́ть
 леті́ти леч-у́ лет-я́ть
 сиді́ти сидж-у́ сид-я́ть
 кричáти крич-у́ крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти**: булькомотíти, бурмотíти, муркомотíти, цокомотíти, а також такі дієслова, як бой-тися, стоя́ти (з основою на **-я**), спáти (з основою на **-а** не після шиплячого), біг-ти (з основою на приголосний);

2) усі інші дієслова належать до **першої дієвідміни**, а саме:

а) дієслова з односкладовою інфінітивною основою на голосні **-и-**, **-у-**, які зберігаються в дієвідмінізованих формах, а також похідні від них:

вý-ти	вý-ю	вý-ють
(док. завýти)		
жсý-ти	жсив-у́	жсив-у́ть
кry-ти	кry-ю	кry-ють
mý-ти	mý-ю	mý-ють
ný-ти	ný-ю	ný-ють
shý-ти	shý-ю	shý-ють
чý-ти	чý-ю	чý-ють

В особових формах дієслів бýти, вýти (док. звýти), лýти, пýти кореневий голосний и не зберігається: б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, ллю — ллють, п'ю — п'ють;

б) дієслова з основою інфінітива на **-і-**, що зберігається при дієвідмінізованні:

блі́ти	блі́-ю	блі́-ють
жсовтí-ти	жсовтí-ю	жсовтí-ють
синí-ти	синí-ю	синí-ють

в) дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** в дієвідмінізованих формах зберігається; також дієслова з основою інфінітива на **-я-**:

гнáти	жсен-у́	жсен-у́ть
закисá-ти	закисá-ю	закисá-ють
мішá-ти	мішá-ю	мішá-ють
пішá-ти	піш-у́	піш-у́ть
сíя-ти	сí-ю	сí-ють

г) дієслова з основою інфінітива на **-ува-** (-юва-), які у формах теперішнього та майбутнього часу дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

<i>буд-увá-ти</i>	<i>буд-ý-ю</i>	<i>буд-ý-ють</i>
<i>гор-ювá-ти</i>	<i>гор-ý-ю</i>	<i>гор-ý-ють</i>
<i>намал-ювá-ти</i>	<i>намал-ý-ю</i>	<i>намал-ý-ють</i>

Примітка. Від суфікса **-ува-** (-юва-) слід відрізняти суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-вá-ти* — *бу-вá-ю*, *бу-вá-ють*; *відчу-вá-ти* — *відчу-вá-ю*, *відчу-вá-ють*. Але: *ку-вá-ти* — *ку-ю*, *пізна-вá-ти* — *пізна-ю*, *ста-вá-ти* — *ста-ю*.

г) дієслова з основою інфінітива на **-оло-**, **-оро-**:

<i>полó-ти</i>	<i>пол-ý</i>	<i>пол-ють</i>
<i>поборó-ти</i>	<i>побор-ý</i>	<i>побор-ють</i>

д) дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

<i>глáну-ти</i>	<i>глáн-у</i>	<i>глáн-утъ</i>
<i>кíну-ти</i>	<i>кíн-у</i>	<i>кíн-утъ</i>

е) дієслова з основою інфінітива на приголосний:

<i>нес-tý</i>	<i>нес-ý</i>	<i>нес-утъ</i>
<i>наc-tи</i>	<i>наc-ý</i>	<i>наc-утъ</i>
<i>тéр-tи</i>	<i>тр-у</i>	<i>тр-утъ</i>

ε) дієслова з основою на **-ота-**:

<i>бульк-отá-ти</i>	<i>булькоч-ý</i>	<i>булькоч-утъ</i>
<i>мурк-отá-ти</i>	<i>муркоч-ý</i>	<i>муркоч-утъ</i>

ж) окремі дієслова:

<i>жá-ти</i>	<i>жн-у</i>	<i>жн-утъ</i>
<i>іржá-ти</i>	<i>ірж-у</i>	<i>ірж-утъ</i>
<i>ревí-ти</i> (<i>i ревтý</i>)	<i>рев-ý</i>	<i>рев-утъ</i>
<i>слá-ти</i> (= посилáти)	<i>шл-ю</i>	<i>шл-ютъ</i>
<i>слá-ти</i> (= стелíти)	<i>стел-ý</i>	<i>стéл-ютъ</i>
<i>хомí-ти</i>	<i>хóч-у</i>	<i>хóч-утъ</i>

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим р основи наявний е, втрачають його і в особових формах, і у формах наказового способу: *замер-ти* — *замр-*

у, замр-уть, замр-и; тéр-ти — тp-у, тp-уть, тp-и; упér-ти — упr-ý, упr-úть, упr-í.
Але: дéр-ти — дер-ý, дер-úть, дер-í; жéр-ти — жер-ý, жер-úТЬ, жер-í.

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: г на ж, к на ч, х на щ, з на ж, с на щ, т на ч, ст на щ, ск на щ у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могтý* — *мóжсу*, *мóжсеш*; *пектý* — *печý*, *печéши*; *колихáти* — *колишý*, *коли́шеш*; *в'язáти* — *в'яжý*, *в'яжсеш*; *чесáти* — *чешý*, *чéшеш*; *хотíти* — *хóчу*, *хóчеш*; *свистáти* — *свищý*, *свищеш*; *полоскáти* — *полощу*, *полощеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні д, т, з, с змінюються на дж, ч, ж, щ, а зд, ст — на ждж, щ: *водýти* — *воджý*, *вертýти* — *верчý*, *возýти* — *вожý*, *носýти* — *ношý*; *їздити* — *їжджý*, *вýмостити* — *вýмощý*.

Примітка. У дієслові *бíгти* й похідних від нього *забíгти*, *прибíгти* та ін., що належать до другої дієвідміни, г змінюється на ж у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бíгти* — *бíжý*, *бíжsий*.

6. Приголосні г, з змінюються на ж; к, т — на ч; с — на щ; д, дз — на дж; ст, ск — на щ:

1) у дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемóжсений*, *вóжсений*, *нéчсений*, *кручсений*, *ношсений*, *збúджсений*, *вýжседжсений*, *вýмощсений*, *пúщсений*;

2) у похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а**: *заморóжувати*, *викóчувати*, *винóшувати*, *розкушувати*, *принáджувати*, *вийжсувати*, *вимóщувати*; *походжсáти*, *саджsáти*, але *заважáти*, *хоч завáдити*, *завáджу*;

3) у віддієслівних іменниках перед суфіксом **-ени(я)**: *відношення*, *роздільження*, *розвідження*, *спрощення*, але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *водіння*, *возіння*, *гніздіння*, *крутіння*, *носіння*.

Примітка 1. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед я, ю з'являється л: *куплять*, *лóвлять*, *лóмлять*, *люблять*; *куплó*, *ловлó*, *ломлó*, *люблó*. Л з'являється також після губних:

1) у дієприкметниках на **-ен(ий)**: *зроблений*, *куплений*, *розгáвлений*;

2) у дієприслівниках на **-ячи**: *гúблячи*, *люблячи*, *рóблячи*;

3) у віддієслівних іменниках перед **-ени(я)**: *здешéвлення*, *поглýблення*.

Примітка 2. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишемо разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'єтсья*, *ллéтсья*, *сміїтсья*, *смієтсья*.

Відмінювання дієслів ДÁТИ, ІСТИ,

ВІДПОВІСТІЙ (та ін. з компонентом -ВІСТИ), БУТИ

7. Діеслова *дáти*, *їсти*, *відповістíй*, *розвістíй* та інші з частиною -*вісти*, а також *бутí* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього часу діеслів доконаного вину) окрему групу.

Однина

1 ос. <i>дам</i>	<i>їм</i>	<i>відпові́м</i>
2 ос. <i>дасí</i>	<i>їсí</i>	<i>відпові́сí</i>
3 ос. <i>дастъ</i>	<i>їстъ</i>	<i>відпові́сть</i>

Множина

1 ос. <i>дамо</i>	<i>їмо</i>	<i>відпові́мо</i>
2 ос. <i>дастé</i>	<i>їстé</i>	<i>відпові́стé</i>
3 ос. <i>дадуть</i>	<i>їдя́ть</i>	але: <i>дадуть відпові́дь</i>

Від діеслова *бутí* вживаємо тільки форму *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживані ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єсí*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8.

1) Майбутній час діеслів недоконаного виду вживається в таких формах:

а) особові форми допоміжного діеслова *бутí* — *буду*, *будеши*, *буде*, *будемо* (зрідка *будем*), *будете*, *будуть* + інфінітив: *буду писати*, *будете ходити*;

б) інфінітив + скорочені особові форми колишнього діеслова *йті* (*иму...*) — *-му*, *-меш*, *-ме*, *-мемо* (зрідка *-мем*), *-мете*, *-муть*, що стали діеслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пектіму*, *пектімеш*, *пектіме*, *пектімемо* (зрідка *пектімем*), *пектімете*, *пектімуть*.

2) Майбутній час діеслів доконаного виду вживається в таких формах:

а) префікс + теперішній час: *зроблю*, *натишу*;

б) деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду із закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грімну, ляжу, пущу, стукну.*

Минулий і давноминулий час

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дісприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: -в або нульове закінчення в чол. роді, -ла — в жін. роді, -ло в середн. роді одинини, -ли — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, неслá, пеклá; брало, неслó, пеклó; брали, неслí, пеклí.*

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходіла булá, ходіли булý.*

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 9, п. 1, 7). За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергаються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягти*), *ліг* (від *лягти*), де маємо і замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне і з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу із суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути — зблід, зблідла; посохнути — посохти — посохнув, посох, посохнула, посохла; слáбнути — заслáбти — заслáбл, заслáбла; тягнути — тягти — тягнúв, тягнúла — потяг, тяглá.*

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфікса інфінітива, закінчень усіх форм минулого часу та закінчень 1 ос. одинини, множини й 2 ос. множини майбутнього часу доконаного й недоконаного (синтетична форма) виду може змінюватися на **-сь** в усному мовленні та художньому стилі: *узятьсь, узя́всь, узялáсь, узялóсь, узялíсь; візьмутьсь, візьмúсь, візьмемось, візьметесь; братимутьсь, братимемось, братиметесь.* У формі одинини чол. роду минулого часу це буває тільки після приголосного **в**: *знати́шовсь, одягну́всь, усміхну́всь* (але: *стерігся, обпíкся* тощо).

§ 116. Наказовий спосіб

Наказовий спосіб має лише форми другої особи одинини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос. одинини **-и** = Ø (нульове закінчення)

1 ос. множини **--імо(-ім), -мо**

2 ос. множини **-іть, -те**

1. Закінчення **-и, -імо(-ім), -іть** звичайно бувають:

1) під наголосом: *берí, берім(o), беріть; живí, живім(o), живітъ; ідí, ідім(o), ідіть; печí, печім(o), печіть; припустí, припустім(o), припустітъ;*

2) у діесловах із наголошеним префіксом **ви-**: *вýбери*, *вýберім(o)*, *вýберіть*; *вýжени*, *вýженім(o)*, *вýженіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *берý*, *берім(o)*, *беріть*; *женý*, *женім(o)*, *женіть*;

3) у діесловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *ківнý*, *ківнім(o)*, *ківніть*; *крикни*, *крикнім(o)*, *крикніть*; *моргнý*, *моргнім(o)*, *моргніть*; *стукни*, *стукнім(o)*, *стукніть*;

4) у діесловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкрéсли*, *підкрéслім(o)*, *підкрéсліть*; *провітри*, *провітрім(o)*, *провітріть*.

2. В інших діесловах ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:

1) після голосних: *грай*, *гráймо*, *гráйте*; *купуй*, *купуймо*, *купуйте*; *стíй*, *стíймо*, *стíйте*; *ший*, *шиймо*, *шийтe*;

2) після приголосних **б**, **п**, **в**, **м**, **ж**, **ч**, **ш**, **щ**, **р**: *не гóрб(sя)*, *не гóрбte(cь)*; *сип*, *сíпмо*, *сíпте*; *став*, *стáвмо*, *стáвте*; *ознайóм*, *ознайóмте*; *ріж*, *ріжмо*, *ріжте*; *поклíч*, *поклíчмо*, *поклíчте*; *руш*, *рушмо*, *руште*; *морщ*, *мόрицмо*, *мόрицте*; *повíр*, *повíрмо*, *повíрте*;

3) після приголосних **д**, **т**, **з**, **с**, **л**, **н** ненаголошений голосний у закінченнях теж зникає, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь*, *сядъмо*, *сядъте*; *тратъ*, *траптъмо*, *траптъте*; *чистъ*, *чýстъмо*, *чýстъте*; *злазъ*, *злázъмо*, *злázъте*; *повісь*, *повісьмо*, *повісьте*; *вýзволь*, *вýзвольмо*, *вýзвольте*; *стань*, *стаńмо*, *стаńте*.

Примітка 1. Від діеслова *їсти* утворюються такі форми наказового способу: *їж*, *їжмо*, *їжте*; від діеслів *доповістí*, *розповістí* звичайно вживаються форми: *доповідáй* (від *доповідáти*), *розповідáй* (від *розповідáти*).

Примітка 2. Приголосні **г**, **к** у наказовому способі переходять у **ж**, **ч**: *бігти* — *біжí*, *біжім(o)*, *біжіть*; *лягтí* — *ляж*, *ляжмо*, *ляжте*; *пектí* — *печí*, *печім(o)*, *печіть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжú*, *ляжу*, *печу*).

Приголосні **з**, **с**, **х** у словах на зразок *казáти*, *писáти*, *брехáти* в наказовому способі відповідно переходять у **ж**, **ш**: *казáти* — *кажí*, *кажім(o)*, *кажіть*; *писáти* — *пишí*, *пишім(o)*, *пишіть*; *брехáти* — *(не) брешí*, *(не) брешіть*; пор. теперішній час: *кажú*, *пишú*, *(не) брешú*.

Примітка 3. Усі діеслова із суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу голосний у (орфографічно **ю**): *вимíрюй*, *просмóлюй*, *розвáзуй*.

§ 117. Умовний способ

Частки **б**, **би** в умовному способі пишемо окремо: **б** пишемо після слів, що закінчуються на голосний: *я хотіла б*; *вона б сказала*; *рада б узяти*; *я б про це розповів*; **би** — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотів би*; *він би сказав*; *я міг би взяти*; *він би це давнó був зробíв*.

§ 118. Неозначена форма діеслова (інфінітив)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *глібшати, годувати, годуватися (годуватись), жити, кінути, лізти, мандрувати, нести, пекті, пектіся (пектісь), ревти, розуміти, стояти, ходити, хотіти.*

Примітка 1. В усному мовленні, а часом і в художньому стилі вживають також і форму інфінітива на **-ть**, коли основа дієслова закінчується на голосний: *брать, казать, кінуть, терпіть, ходить.*

Примітка 2. Про форми із суфіксом **-ну-** й без нього див. § 115, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся (-сь)**.

§ 119. Дієприкметник

В українській мові розмежовують:

1. Дієприкметники активного стану:

- 1) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** (вживані переважно в значенні прикметників та іменників): *квітучий, живущий, лежачий, стоячий;* зрідка: *виконуючий, зростаючий, працюючий;*
- 2) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжобкий, навіслий, осілий, почорнілий.*

2. Дієприкметники пасивного стану минулого часу:

- 1) на **-ний, -а, -е (-аний, -яній, -еній, -еній), -ованій, -йованій, -уваний, -юваній:** *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)твірений, окрілений, (за)гбіений, (з)будований, скопійований, сформульований, знехтуваний, очолюваний;*
- 2) на **-тий (-а, -е):** *бýтий, взутій, узятій, жатій, закритій, мýтий, початій, тéртий, ужитій.*

Примітка.

1. Варіантні форми на **-тий, -ний** утворюємо від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернутi — вéрнутiй i вéрнений, замкнутi — зáмкнутiй i зáмкнений, кінутi — кінутiй i кінений, усунутi — усúнутiй i усунений, розвинутi — розвíнутiй i розвинений.*

2. Варіантні форми на **-тий, -ний** утворюємо й від дієслів з основою інфінітива на **-оло-, -оро-:** *колотi — кóлотiй i кóлений; порóти — поротiй i порений.*

Від дієслова *молоти* варіантні форми — *мóлотiй i рідше мéлений.*

§ 120. Дієприслівник

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюємо від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи).**

Суфікс **-учи (-ючи)** вживаємо в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — у дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беруть — беручi, виробляють — виробляючи, ідуть — ідучi, кáжуть — кáжучi; бáчати — бáчачi, летять — летячi, сидять — сидячi, сплять — сплячi.*

2. Дієприслівники минулого часу утворюємо від основи діеслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вші** (після основи на голосний): *брав — бра́вши, купувáв — купувáши, купíв — купíвши, налетíв — налетíвши; принíс — принíши, спíк — спíкши, став — стáвши.*

Примітка. Дієприслівники, утворені від зворотних діеслів, мають постфікс **-сь**: *сміючíсь, узýвши́сь; рідше — ся: сміючíся, узýвши́ся.*

ІІІ. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ¹

Приголосні звуки і букви на позначення приголосних

§ 121. Звук [l]

1. Звук [l] у словах іншомовного походження передаємо твердим або м'яким л — залежно від того, як узвичаене те чи те слово в українській мові:

1) твердим л (л, ла, ло, лу) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтергал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантний, глазур, клас, молекула, новела, план, прымула, формула; блок, велосипед, колонія, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Памані, Лондон, Осло, Тулуса; Веласкес, Ламарк, Флобер та ін.* У новітніх запозиченнях з англійської мови звук [l] передається твердим л (ланч, сейл, таблайд, файл та ін.);

2) м'яким л (ль, ля, льо, лю) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбог, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуум, пілюля, пляж, полярний, регулятор; туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Аляска, Базель, Любек, Ольстер, Фінляндія, Вільсон, Лінкольн, Золя, Кромвель, Лютер, Мішель, Рафаель та ін.*

2. Звукосполучення [le] передаємо через ле: *електрика, желе, легенда, лекція, плесер, плінум, телеграф, кілер; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Лессінг, Ленон, Пеле та ін.*

§ 122. Звуки [gl], [h]

1. Звук [g] та близькі до нього звуки, що позначаються на письмі буквою g, звичайно передаємо буквою г: *авангард, агітація, агресор, блогер, гвардія, генерал, гламур, графік, грот, ембарго, маркетинг, міграція; лінгвістика, негативний, серфінг, синагога, Вахтанг, Гарсія, Гайнетдин, Ердоган, Гвінея, Гольфстрім, Гренландія, Грузія, Гете, Георг, Гурамішвілі, Люксембург, Магомет, Фольксваген, Чикаго.*

2. Буквою г передаємо звук [g] у давнозапозичених загальних назвах, таких як *тінок, татунок, твалт, трати, трутні* і под. (див. § 6) (див. § 5-8) та в похідних від них: *тінковий, тратчастий, трутнівний* і т. ін.

3. У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови — буквою г (*Вергілій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуар, Гуллівер*) і шляхом

¹ Правопис іншомовних власних назв, що походять зі слов'янських мов, подано в IV розділі «Правопис власних назв» (§ 151–164).

імітації іншомовного [g] — буквою г (*Верглій, Гарсія, Гетель, Георг, Геме, Гретуар, Гуллівер* і т. ін.).

4. Звук [h] переважно передаємо буквою г: *гандроль, гербари, гінді, гіпотеза, горизонт, гостиниця, гостиниця, гумус; Гарвард, Гельсінкі, Гіндустан, Ганнібал, Гейне, Гораций, Люфтганза*. За традицією в окремих словах, запозичених з європейських та деяких східних мов [h], і фонетично близькі до нього звуки передаємо буквою х: *хобі, хокей, хол, холдинг, брахман, джихад, моджсаход, ханум, характер, хіджаб, шахід, Аллах, Ахмед, Мухаммед, Сукарб, Хакім, Хамурапі* і т. ін.

§ 123. Буквосполучення th у словах грецького походження

Буквосполучення th у словах грецького походження передаємо звичайно буквою т: *антологія, антропологія, астма, бібліотека, католицький, театер, теорія, ортодокс, ортопедія, Амальтея, Прометеї, Текля, Таїсія, Теодор*. У словах, узвичаєніх в українській мові з ф, допускається орфографічна варіантність на зразок: *анафема і анатема, дифірамб і дитирарамб, ефір і етер, кайдра і катедра, логарифм і логаритм, міф, міфологія і міт, мітологія, Агатангел і Агафангел, Афіни і Атеї, Борисфен і Бористен, Демосфен і Демостен, Марфа і Марта, Фессалія і Тессалія* та ін.

§ 124. Букви w, th у словах англійського походження

Англійське w на позначення звука [w] передаємо звичайно через в: *вікенд, Вашингтон, Вебстер, Веллінгтон, Вільсон, Вінніпег* та ін.; у деяких словах за традицією через у: *Уельс, уайт-спірит* та ін.

Англійське th на позначення звука [θ] передаємо звичайно через т: *трилер, Агата, Артур, Блекстон, Бордсворт, Мередіт*, на позначення звука [ð] — звичайно через з: *Резерфорд, Везербі, Сазерленд*, рідше через т: *Сотбі, Сауті* або с: *Голсуорсі*.

§ 125. Буквосполучення ll та iл у словах французького походження

Французькі буквосполучення ll та iл після голосних, у кінці слів та перед голосними відповідно до французької вимови передаємо через ѹ: *макіяж, Війон, Шантій*. У деяких загальних і власних назвах буквосполучення -aille, -ille, -eille за традицією передаємо як -аль, -іль: *ваніль, Версаль, Марсель*.